

Bence Miklósné

Életrajz

Csak az anyai nagyszüleimre emlékszem. A nagymamám, Kerekes Arnoldné [szül. Adler Teréz] családjából arra emlékszem, hogy a nagymamámnak három testvére volt, két lány és egy fiú, akit Albertnak hívtak. Kereskedő volt, nagyon jól ment neki. Nem volt gazdag, de nem nősült meg, épp azért, mert jól ment neki.

Az anyai nagyapámnak, Kerekes Arnoldnak is több testvére volt, de én csak egyre emlékszem, az Etelre. Ő a második házasságból való, tehát a Fábián dédnagyapának volt a gyereke. Úgy volt hogy a dédnagyanyámnak 8 gyereke volt, de két férje. Szóval az Etel férje volt a téglagyárnak az igazgatója, és ők ott laktak a téglagyárban szolgálati lakásban. Nagyon szép szolgálati lakás volt. Ott volt három gyerek. Etelék összejártak a nagyapámékkal, anyámék jártak oda, ők jártak ide. Náluk voltak ilyen kis partik is, amik arról nevezetesek, hogy ott ismerte meg a papám, Wechsler Lipót az anyámat. Az apám és az anyám között 15 év korkülönbség volt, de azt sosem éreztük. Anyám, Kerekes Margit nagyon szerette apámat. Anyám úgy volt nevelve, hogy tisztelni kell, szeretni kell a férjét. Nem tudom, hogy szerelmes volt-e, amikor hozzáment, de soha egy hangos szó nem volt köztük. A nagyszüleim nagyon szerették apámat. Lehetett is. Ő egy olyan nagyon jámbor ember volt, aki mindenben alávetette magát a családnak, mindent megtett a családért.

A nagyszüleimnek volt egy fűszerüzlete, egy szatócsbolt a Külső-Jászberényi úton, Kőbányán [Pest-Pilis-Solt-Kiskun vm.-i nagyközség volt, 1920-ban 5700 lakossal. 1950-ben csatolták Budapesthez. – A szerk.], oda járt mindenki a közelből. Nagyon közel laktunk a nagyszüleimhez, mert volt a közelben egy téglagyár, a Drasche téglagyár, és a papám ott dolgozott, és ott kapott valami szolgálati lakást, amiben két szoba volt. De én sokkal többet voltam a nagyszüleimnél. Anyám gyakran besegített az üzletben, én is szinte mindennap ott voltam a nagyszüleimnél. A ház úgy nézett ki, hogy elől volt az üzlet – úgy mint most a vidéki szatócsoknál –, és hátul a lakás. Volt ott két szoba, egy nagy veranda és egy óriás kert, teli gyümölcssel. Sokszor ott is aludtunk a nagyszüleimnél, péntekenként mindig. A nagymamáék hálószobája úgy elöttem van, az ő két ágyuk és előtte egy dupla sezlón. És amikor a gyerekek ott aludtak, akkor ott aludtunk. Volt a nagyszüleimnél könyvtár is. Jókaik voltak, azt tudom, de persze azért nem volt nagy könyvtár. Sok imakönyvük volt. Nekünk mindenünk megvolt, de nem voltunk gazdagok. Egy ideig volt egy cselédünk, aki ott lakott velünk, mert az anyám folyton az üzletben volt. Volt egy varrógépünk, és jött a házi varrónő, és ott volt két-három napig, és akkor anyám összeszedte a holmikat, amiket meg akart varratni, és akkor megcsinálták az összes ruhát. Aztán már később, mikor már nagyobb voltam, konfekció volt.

A Drasche téglagyárban rengeteg ember dolgozott, és odajártak hozzánk a szatócsboltba inni, megvették a piát, aztán kimentek a bolt elé, és volt egy kis pad a bolt előtt, és ott leültek, ettek, ittak. Az antiszemizmusnak semmi komolyabb előszele nem volt Kőbányán. Ott a legnagyobb békeességben éltünk együtt zsidók és nem zsidók. A Kerekes bácsit, a nagypapát mindenki szerette. Főleg melósok jártak hozzá a téglagyárból. Nagyon sokan hitelre vásároltak, akkor az volt a szokás, hogy fölírták egy könyvbe a tartozásokat. Szóval még a pénz kapcsán sem volt semmi rossz vagy bántó megjegyzés.

Érdekes, hogy az én emlékeim szerint szombaton sem volt zárva az üzlet [lásd: szombati munkavégzés tilalma]. A nagypapa dolgozott, a nagymama pedig hátul tartotta a szombatot, ő nem ment be a boltba. A nagypapa, aki járt templomba, aki adakozott és elismert hitközségi előljáró volt, és nagyon szerette mindenki Kőbányán, nagypapa titokban adott téliszalámis zsömlét nekünk ott hátul, merthogy az üzletben ilyesmit is árult. A nagymamának persze nem volt szabad tudnia, mert ő kóser háztartást vezetett.

Építettek egy templomot Kőbányán [1911-ben épült egy modern, kupolás templom Schöntheil Richárd tervei alapján, és 1928-ban épült a rákosfalvi körzeti templom. – A szerk.], amire a zsidók összeadták a pénzt, mert elég nagy zsidóság élt Kőbányán, és emlékszem, hogy a nagyanyámnak és a nagyapámnak névvel ellátott örökös helyük volt [A kőbányai – Budapest, X. kerület – hitközség lélekszáma a Magyar Zsidó Lexikon adatai szerint az 1920-as években kb. 5000 fő volt. – A szerk.]. Tehát ők is adakoztak a templomhoz, mert azok kaptak örökös helyet, akik adakoztak. Otthon minden ünnepet megtartottunk. Gyönyörű széderesték voltak. Mi voltunk a család, mert nálunk mi ketten voltunk gyerekek. A szüleim testvérei is külön laktak, és nemigen vettek részt a széderen, bár az Iduš férje egy nagyszülősi születésű jó zsidó volt. Az egész Hagada végig lett rendesen olvasva. Úgy ültünk, ahogy kellett, volt haroszesz [hároszet, lásd: máror], volt szédertál [lásd: széder], szabályosan volt minden csinálva. A menü maceszgombóc leves volt, natúr hús benne, csirke. Nem volt nyolc napig kenyér a házban – persze az üzletben volt mindennap friss, de akkor tényleg senki nem evett a családból kenyeret. Az ünnep [lásd: Pészah] előtt ki volt takarítva [lásd: homecolás], és volt gyönyörű pészahi edénykészlet is, amit ilyenkor vettünk elő a padlásról.

Templomba mi csak a nagyünnepekkor mentünk el, akkor aztán este gyalogolhattunk haza [lásd: szombati munkavégzés tilalma]. A nagyszüleim sem jártak mindig templomba, de a nagymama gyertyát gyújtott, otthon imádkozott [lásd: gyertyagyújtás; szombat]. Messze volt a templom gyalog, mert gyalog kellett volna bemenni, inkább otthon maradtunk. A böjtöket szigorúan betartottuk. Nem voltunk bigottak, de nagyon szépen együtt éltünk azzal, ami természetes volt, hogy zsidók vagyunk, és vannak szokásaink, amik hozzá tartoznak az életünkhöz.

A nagyapám meg az apám is imakendővel [lásd: tálesz] imádkozott. A nagyapáé még megvan, bársony volt. Teffilint [lásd: tfilin] nem rakott csak a zsinagógában, ha jól emlékszem, otthon anélkül imádkozott. De igazából a nagypapát nem is láttam otthon olyan sokat imádkozni. A nagymama sokat imádkozott otthon, engem is ő tanított meg. Anyukám is meg édesapám is imádkozott minden reggel.

1936-ban kellett eladni az üzletet, mert a nagypapa már nem tudta ellátni és a lányai úgy látták jónak, hogy hagyja abba a munkát, tehát akkor beköltöztünk Kőbányára – mert ez ugye Külső-Kőbánya volt –, nagypapa eladta az egész házat, és vettünk közösen egy valamivel nagyobb lakást, ahol együtt laktunk a nagyszülőkkel. Ebben a lakásban halt meg a nagypapa 1937-ben. Egy évvel

élte túl az üzletét. Utána költöztünk be a Sziget utcába. A Bözsi, anyám húga, meg a férje pedig a Sziget utcában lakott, gyerekük nem volt, és elhatároztuk, hogy közösen veszünk egy nagyobb lakást. Egy négyszobás lakásba költöztünk. Ott már nem volt háztartási alkalmazott, az anyám vezette a háztartást, és ott már nem volt kóser koszt. Akkor kezdtünk a Csáky utcába járni templomba. Mindig is nagyon hiányzott nekünk a kőbányai templom, a kis névtáblák a székeink felett, azok mindaddig megmaradtak, amíg el nem adták a templomot.

Apám, Wechsler Lipót 1882-ben született Nyitrán. Könyvelőnek tanult, és könyvelőként dolgozott a Grasser téglagyárban. A házasságuk után továbbra is a gyárban dolgozott könyvelőként, egészen addig, ameddig el nem került utazónak, kereskedelmi utazónak egy olajtársasághoz. Motorolajjal kereskedett. Sokat volt távol, sokat volt vidéken. De csak két-három napra, nem hetekig.

Az apám, úgy tudom, hogy vallásosabban lett nevelve, mint az anyám. Ők nagyon hamar megárvultak, és a legidősebb testvére, az Ábrahám nevelte őt meg a testvérét, a Samut. Samunak van egy fia, a Frédi, aki a holokauszt alatt itthon volt, nem vitték el. Aztán kiment Svájcba, autógyárban dolgozott, még ma is él. Apám és a testvérei úgy tudom, hogy nagyon vallásosak lehetettek. De nem voltak ortodoxok. Nem volt semmilyen külső jegye a vallásosságuknak.

Anyámnak három testvére volt. Két lány és egy fiú. A fiút Jenőnek hívták. 1890-ben született. És 1913-ban kiment egy évre tanulmányútra Amerikába. Nem tudom, mit tanulmányozott, de az tény, hogy kint maradt, szóval kivándorolt, és ott kávéháza lett, ahol saját maga hegedült gyönyörűen. Jenő még itt tanult hegedülni. A színiakadémiára járt, színész akart lenni. Kint aztán megnősült, elvett egy nyírségi magyar lányt, a Helént, és két gyönyörű gyereke lett. Jenő még a háború előtt, amikor ő már talán érzett valamit, de mi itthon még nem tudtunk semmit, küldött mindannyiunknak hajójegyet Amerikába. Azt szerette volna, ha az egész családja kimegy hozzá. A Kerekes nagymama azonban azt mondta, hogy ő nem hagyja itt a szülei sírját. Igen, és akkor az egész család itthon maradt. Pedig még elment volna a Fábían is, az Idának a férje, akinek egy jó előmenetelű textilüzlete volt.

Anyám egyik lánytestvérét Idának hívták. Ő 1893-ban született. Jó házasságban éltek, egy lányuk született [Fábían Éva]. A másik lánytestvért Bözsinek hívták, 1897-ben született. Férjhez ment elég fiatalon, de gyereke soha nem volt. Időnként besegített a nagypapánál az üzletbe.

Én 1918-ban születtem, a húgom pedig 1924-ben. Nem jártunk óvodába, hanem mindig a nagymamánál voltunk, ott az üzlet mögött, a kertben. Nagy kert volt, és örült anyám, hogy levegőn voltam. Bicikliztem és a kertben voltam a húgommal. Ott nem volt semmi gyerektársaság, de jó volt, nem unatkoztunk.

Elemibe Kőbányára jártam. Én még nem jártam a zsidó iskolába, mert az később lett meg, de a húgom már odajárt [A Kőbányai Iskolabarátok kéttanerős magániskolája 1928-ban nyílt meg. Kb. 70 növendék látogatta. – A szerk.]. Elég messze volt, gyalog kellett menni. Beteges gyerek voltam, elég sokat mulasztottam. Az elemiben alig volt zsidó, ott nem igazán barátkoztam senkivel. Szombaton jártunk iskolába, de Jom Kipurkor otthon maradtam, és szigorúan böjtöltem. Nem emlékszem, hogy bárki kérdezte volna, hogy merre jártam. Szinte semmire sem emlékszem ezekből az időkből. Polgáriba [lásd: polgári iskola] pedig már bejártam az Óhegy utcába, villamossal. De még a villamossal is sokat kellett menni, és a villamosig is kellett gyalogolni. Aztán mikor beköltöztünk a városba, akkor már a Dobó Katalinba [Felső kereskedelmi iskola; lásd:

kereskedelmi iskolák] jártam. Ez a Wesselényi utcában volt, ennek ellenére ez nem volt zsidó iskola [A Wesselényi utca és környéke tradicionálisan zsidó környék volt, közel a későbbi gettóhoz. – A szerk.]. Az osztályfőnökünk dr. Erdélyi Amália volt, aki egy szuperintelligens magyartanárnő volt, és zsidó volt. Nem tudtuk, de megéreztek. Akkor ez még nem volt téma. A magyart nagyon szerettem, a kedvenc tárgyam volt, a tanár miatt, gondolom. Sokat olvastam, és nagyon jó helyesíró voltam. Hittant is tanultam persze, az egyik legkedvesebb tárgyam volt. Jeles voltam az érettségim hittanból. Egy fiatal rabbi volt a tanárunk, és nagyon szerettük. Az osztályban nem volt túl sok zsidó. Nem volt szempont az ismerkedésnél, hogy zsidókkal barátkozzam, és a szüleim sem várták el, de azért az esetek nagy többségében így alakult. Egyébként a „cé” osztály tiszta zsidó volt, illetve aki zsidó volt az évfolyamból, az ide járt, és ki voltunk egészítve protestánsokkal. Szóval nem volt tiszta zsidó, hiszen annyian nem is voltunk, de a zsidók az azonos évfolyamból oda voltak koncentrálva a „cé”-be. Ez egy ilyen központi dolog volt, azt mondták, hogy a hittan miatt van. Akkor ez természetes volt, ebben szerintem akkor még nem volt benne a megkülönböztetés.

Sokat sportoltam, bicikliztem, a nagypapa vette a biciklimet. Amikor beköltöztünk, akkor a Törekvés pályán teniszeztem, és korcsolyáztam, de nagyon rosszul. Aztán volt zongora különóráim, volt egy pianínóm. Volt egy zsidó társaságom. Együtt jártunk templomba, szombaton mindig volt ifjúsági istentisztelet is Kőbányán. Imádkoztunk rendesen, és utána elmentünk sétálni ide-oda, együtt maradtunk. Főleg sok fiú volt, de azért voltunk lányok is, például a rabbinak – Kálmán Ödön volt a főrabbi – volt két lánya. (A nagyobbikat, aki él még, Vidor Pálnénak hívják, egy rabbi özvegye, akit Vidor Pálnak hívtak, és van is egy emléktáblája a Frankel Leó utcai zsinagógában.)

Volt nekünk egy nyaralónk Balatonfenyvesen, ott volt egy parcellázás, ahol apám vett egy telket a nagybátyámmal, a Bözsi férjével, és oda jártunk nyaralni minden nyáron. A nyaraló földszintes ház volt, óriási terasszal, kinyitható napellenzővel, és volt a Bözsiéknek egy hálófülkékjük, az apáméknak egy hálófülkékjük, a nagypapának és a nagymamának volt egy külön hálószobája, és nekem volt egy kis szobám. És volt egy konyha. Nagyon jól megépített ház volt, a papám meg a Lajos építették. Egész nyáron lenn voltunk. Érdekes, hogy lent nem volt kóser konyha. A nagymamáék ott voltak, de nem lehetett betartani, mert semmi olyan beszerzési lehetőség nem volt. A nagymama tudomásul vette, és igyekezett azért körültekintően főzni. Amikor nyáron lenn voltunk Balatonfenyvesen, akkor apám hétvégén jött le a Lajossal együtt az úgynevezett bikavonaton – amin a férjek mentek le hétvégére nyaralni. Aztán 1943-ban kényszereladás volt, mikor már zsidótörvény volt, akkor fillérekért eladták, csak hogy ne vegyék el.

Az első munkahelyem az Elektromos Motorgyár volt a Csengery utcában, az irodán dolgoztam. Ezt úgy nyertem el, hogy hirdetésre jelentkeztem, behívtak egy képességvizsgáló intézetbe, s ott elnyertem az állást mint első helyezett. A háborúig voltam itt, akkor a zsidótörvény [lásd: zsidótörvények Magyarországon] miatt elbocsátottak. Aztán a háború alatt nem dolgoztam, csak bujkáltam. Miklós már elmesélte a megismerkedésünket, én akkor már nem mondom el [lásd: Bence Miklós interjúja].

[A következő rész a férj életrajzából származik: „Vera egy irodában dolgozott az Elektromos Motorgyárban, a Csengery utcában. Ott vele szemben ült egy lány ..., aki folyton azt mesélte, hogy volt neki egy udvarlója, aki csinos volt, meg gavallér volt, meg minden. Szakítottak ugyan már, de mindig szépen emlékezett rá. Történetesen ez az udvarló a Fiumei Kávébehozatali Társaság fiókjában – a Szent István körúton, egy nagy saroküzlet – dolgozik. Nahát ez én voltam.

Vera a Sziget utcában lakott, és a munkahelyére menet elhaladt többször az üzlet előtt, megnézegettük egymást magunknak (ugye ő már hallott rólam a kolléganőjétől). És aztán egyszer bejött vásárolni. És akkor én randevút kértem és belement. Valahogy így kezdődött. Ez 1941-ben volt. Akkor én már egyszer bevonultam [munkaszolgálatra], és Erdélyben voltam. És 1944. március 19-én bejöttek a németek [lásd: Magyarország német megszállása], és április 15-én megesküdtünk. Mondván, hogy úgylis minden mindegy. Két légiriadó között voltunk az előljáráson [anyakönyvezető]. Csak polgári esküvőnk volt, templomit nem tarthattunk.]

A mi házunk nem lett csillagos ház, és a Csáky utca 9. lett kijelölve. Júniusban beköltöztünk, júliusban 2-án jött egy szőnyegbombázás, és minden tönkrement. Örültünk, hogy a pincéből ki tudtunk jönni. Onnan mentünk a 40-be, mert az anyósomék ott laktak, és együtt akartunk lenni.

Szereztünk igazolást, egy komplett személyi iratcsomót. Abban az volt, hogy én valami dohányboltban dolgozom. Megtanultam az adatokat, vetettem egy keresztet, és amikor jött a nyilas razzia, akkor én kísértálmam a házból. Fogtam magam és kimentem. Vagy elkapnak, vagy nem. Nem kaptak el. Az egész társaságot elvitték a Dunára [A nyilasok 1944 októbere, a nyilas hatalomátvétel után szabadon garázdálkodtak Budapesten, és sok zsidót kitereltek a Dunapartra, majd belelőtték őket a folyóba. – A szerk.].

Így éltem egy pár hónapig. Volt a Széna téren egy szanatórium, föladtak hirdetést, hogy befogadnak menekülteket. Miklós [Bence Miklós, a férj] az Ezredes utcába járt gépkocsizni munkaszolgálatosként, olvastuk ezt a hirdetést, ő nagyon közel volt oda, hát költözzek oda. Én egy ilyen kis táskával beköltöztem mint Földes Erzsébet. És a második este bejött hozzám egy férfi, elkezdett velem beszélgetni, káderezett, hogy ki vagyok, mi vagyok. És én akkor másnap mondtam a Miklósnak, hogy én mindent itt hagyok, és elmegyek innen. Elmentem, és soha többet nem mentem vissza, inkább visszaköltöztem a csillagos házba. És azon az éjszakán – ezt már a felszabadulás után tudtuk meg, hogy ez a Bucsányi szanatórium [Bucsányi nevű emberről nem tud a világháborús bűnösöket, uszítókat, stb. részletesen felsoroló 1945-ös „Mi lett velük?” című kiadvány sem. – A szerk.], amelyik abból élt, hogy odacsalogatott a hirdetéssel zsidókat, akik vittek oda aranyat meg mindent –, amikor megtelt, odahívták a nyilasokat, és mindenkit kinyírtak.

Na most állandóak voltak a bombázások, sorra kaptak találatot a házak. És egyszer a szemben lévő fal – egy ilyen tűzfal – is kapott egy találatot. És a repesz az ablakon keresztül bejött hozzánk, és abba a szobába, ahol apám az ágyban feküdt, mert hajnal volt, ott kapta a találatot álmában, a májába fúródott bele egy repesz. Abban a pillanatban meghalt. Ott voltunk abban a szobában még legalább hatan, és ő kapta a találatot. Azonnal meghalt.

1945-ben visszaköltöztünk a Sziget utcába, de nem a mi lakásunkba, hanem a földszintre, az egész család. És én vártam haza a Miklóst. Valahonnan kaptam egy rekamiét, hogy mire hazajön, addigra rend legyen. Rendbe hoztam egy kis szobát, és vártam, hogy hazajön a házassági évfordulónkra. És egy napot késett.

Visszamentem a Laub-féle elektromos gyárba, rövid ideig ott voltam, és aztán csináltunk egy papírüzletet a Hold utcában. Egy icipici kis üzlet volt, de nagyon jó volt, és mind a ketten ott dolgoztunk – négy évig, 1949-ig. Aztán 1949-ben megalakult a Ruházati Kereskedelmi Központ, s engem odahívott a vezérigazgató titkárnőnek. A Greshamben volt az irodánk, az első emeleten nagy sarokszobánk volt, és én benn voltam az ő szobájában, szóval nem volt előszoba vagy

titkárság. S akkor odamentem 1949 áprilisában, és 1949 augusztusában állapotos lettem, és azt mondta az orvos, hogy ha meg akarom tartani – mert addig nem maradt meg egy sem –, akkor vegyem tudomásul, hogy lefekszem, és lehet, hogy a szülésig feküdni fogok. És nekem volt egy nagyon jó állásom, a pénzem is jó volt, remek főnököm volt. És akkor a Miklós megmondta neki, hogy szeretnénk gyereket, és csak ilyen áron lehet. Akkor eljött hozzám a főnököm, hozott három szál szegfűt, leült az ágyam mellé, és azt mondta; magának egy dolga van, ezt a gyereket megszülni. És az állása nem lesz betöltve. Ez abban az időben óriási dolog volt. Félidőben megmozdult a baba, és az orvos azt mondta, most visszamehet dolgozni. Semmi probléma nem volt, végig dolgoztam, onnan mentem el szülni.

Eljártam a Dohány utcai templomba titokban. Ma is hiszek, ezt nem lehet elvenni tőlem. A húgom nem jár templomba, és nem is hisz, de rendszeresen jár anyám sírjához. Az, hogy templomba jártam, az nevelés, hogy tudom a dolgokat, és emlékszem rá, de a hit az nem nevelés. A fiaimat nem neveltem zsidónak, de ezt egy kicsit megbántam. De hát így történt. Azért azt hiszem, hogy ők mégiscsak zsidó lettek. A kisebbik fiam valahogy az iskolában tudta meg, hogy zsidó, vagyis ott realizálódott benne.